

de mos

Jaargang 32
Nov./Dec. 2016

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

10

NIDI

inhoud

- 1 **Wie was Scrooge? De dubbele bodem van 'A Christmas Carol'**
- 4 **Segregatie op kleine schaal: Surinamers in Amsterdam en Turken in Almelo**
- 7 Kerst en ons 'sociaal konvooi'
- 8 **Asielzoekers in Oostenrijk**

Foto: Magnus D/Flickr

Wie was Scrooge?

HARRY VAN DALEN

De dubbele bodem van 'A Christmas Carol'

Ieder jaar komt op televisie wel een verfilming van de kerstvertelling *A Christmas Carol* van Charles Dickens (1812-1870) langs. En wie het niet kent van de beeldbuis heeft het ongetwijfeld voor zijn boekenlijst op de middelbare school gelezen. Oppervlakkige lezing van het boek doet vermoeden dat we er met Kerst aan herinnerd moeten worden om altijd ons hart te laten spreken en dat we ons moeten bekommeren om de mensen die het minder hebben.

De inspiratie voor dit boek komt uit onvermoede hoek, namelijk Dickens' strijd tegen kinderarbeid, en de econoom Thomas Malthus (1766-1834) en zijn volgelingen die de hardvochtige werkhuizen verdedigden als het beste antwoord op de armoede in zijn tijd. En wie *A Christmas Carol* goed leest wordt ook in een pleidooi getrokken om de economische kijk op armoede te veranderen. Maar voor we daar aan toe komen, allereerst de vraag: hoe steekt het verhaal van Dickens ook alweer in elkaar? Wie gaat er echt schuil achter Scrooge?

Het verhaal in een notendop

Ebenezer Scrooge is een oude vrek die zijn brood verdient met financiële zaken. Hij doet dat in het begin met zijn compagnon Jacob Marley, maar na diens overlijden bestiert hij het bedrijf samen met zijn boekhouder Bob Cratchit, in een koud en kaal kantoor. Het verhaal begint op Kerstavond, precies zeven jaar na het overlijden van Marley. Scrooge krijgt bezoek van zijn neef Fred die hem een gelukkig Kerstfeest wenst en uitnodigt voor het kerstdiner op Eerste Kerstdag. Kerst vindt Scrooge grote onzin (*Humbug*). Zijn neef kan alleen maar lachen om zijn gierige oom en vertrekt. Twee heren komen dan collecteren voor de armen en er ontspint zich een gesprek dat keer

Foto: steve p2008/Flickr

op keer in het boek terugkomt. De heren vragen om een donatie en Scrooge vraagt of de gevangenen en werkhuizen (*workhouses*) nog in bedrijf zijn. Een van de heren antwoordt: “Ja die gaan door, maar ik wilde dat ik kon zeggen dat ze verdwenen waren.” Maar ze laten zich niet uit het veld slaan en vragen hoeveel Scrooge wil geven. “Geen cent”, antwoordt Scrooge. “Ik wens met rust gelaten te worden. [...] Zelf maak ik mij niet vrolijk met Kerstmis, en ik kan het mij niet veroorloven om leeglopers vrolijk te maken. Ik geef mijn bijdragen om de inrichtingen die ik net noemde in stand te houden. Dat kost mij al genoeg en zij die het nodig hebben moeten daar maar naar toe gaan.” De heren antwoorden: “Velen kunnen er niet naar toe, en velen zouden liever sterven.” Scrooge is bij een dergelijke vasthoudendheid van collectanten ook niet voor een gat te vangen en repliceert: “Als zij liever sterven, laat ze dat dan doen en het bevolkingsoverschot verminderen.” De heren vangen bot en vertrekken.

Scrooge gaat laat die avond naar zijn statige doch steenkoude huis, waar hij onverklaarbare geluiden hoort en verschijnselen waarneemt. Terwijl hij zijn pap eet krijgt hij bezoek van de geest van Marley, zijn oude zakenpartner. Hij is gekomen om Scrooge te waarschuwen dat hem hetzelfde lot zal treffen als Marley als hij zijn leven niet betert. Marley vertelt dat hij gedoemd is om over de aarde te zwerven vanwege het gebrek aan naastenliefde tijdens zijn aardse leven. Als symbool van zijn boetedoening draagt hij een lange en zware ketting. Marley vertelt hem echter dat hij een kans krijgt om aan een erger lot dan dat van Marley te ontkomen door de bezoeken van drie geesten te verduren die een voor een zullen komen. Scrooge is weliswaar geschrokken maar twijfelt of de geest van Marley geen hallucinatie was.

Om één uur 's nachts verschijnt echter de eerste geest – de ‘Geest der voorbije Kersttijden’. Hij leidt Scrooge langs enkele van de gelukkigste en verdrietigste gebeurtenissen uit Scrooges verleden; gebeurtenissen die verklaren waarom hij is zoals hij is. Als hij de pijnlijke herinneringen niet langer kan verdragen, smeekt hij de geest om terug te keren naar de realiteit van het heden.

Om twee uur 's nachts verschijnt de ‘Geest van de tegenwoordige Kersttijd’ in de kamer, gezeten te midden van een overvloed aan eten en drinken. Deze geest toont hem het karige kerstfeest van de familie Cratchit en hoe Bob Cratchit bang is dat zijn kreupel zoon, Tiny Tim, zal overlijden. De geest vertelt hem “Als deze schaduwbeelden onveranderd blijven in de toekomst dan zal het kind sterven”. Dit vooruitzicht maakt Scrooge wanhopig en hij vraagt of het kind gespaard kan worden. Maar de geest herinnert hem aan zijn woorden eerder die dag: “Wat doet het ertoe? Als hij wil sterven kan hij dat beter doen en het bevolkingsoverschot verminderen”. Na dit bezoek keert Scrooge weer terug naar zijn kamer en slaat de klok wederom om de volgende geest aan te kondigen.

De derde geest – de ‘Geest van de toekomstige Kersttijd’ – komt net na middernacht en confronteert Scrooge met zijn eigen dood. Hij heeft

in eerste instantie niet in de gaten dat hijzelf de dode man is. Maar zodra hij het door heeft ziet hij hoe zijn dood de mensen koud laat. En hij ziet ook het huis van de Cratchits die Kerstmis vieren zonder Tiny Tim. En tot zijn grote ontsteltenis ontdekt hij zijn eigen grafsteen. Hij smeekt de geest om hem te redden en hij belooft: “Ik zal Kerstmis vieren in mijn hart en het wezen ervan vasthouden het hele jaar door. Ik zal leven in het Verleden, in het Heden en in de Toekomst.” En het verhaal eindigt dan ook met deze laatste geest die hem een tweede kans geeft. Hij gooit zijn leven om en verandert in de royale, zachtaardige man die hij ooit in zijn jonge jaren was maar door zijn zucht naar geld vergeten was.

Malthus en de werkhuizen

Thomas Malthus was de belangrijkste vertegenwoordiger van de groep politieke economen waar Dickens zich tegen verzette. Malthus was de eerste die het bevolkingsvraagstuk centraal stelde in de verklaring van armoede. Zijn stelling was dat de bevolking, als die de vrije hand krijgt, altijd sneller zal groeien dan de voedselproductie. Honger en armoede zullen dan onvermijdelijk het gevolg zijn. Echter, de bevolking zal zich zelden ongehinderd kunnen vermenigvuldigen. Volgens Malthus zijn er twee krachten die de bevolkingsgroei in toom houden: krachten die de sterfte bepalen, zoals hongersnood, natuurlijke sterfte, en oorlog, en de preventieve krachten die bijvoorbeeld slaan op het gebruik van voorbehoedsmiddelen, abortus en kindermoord. Malthus vatte deze twee krachten samen als ‘misery and vice’: ellende en ondeugd. In de eerste druk van zijn *Essay on the Principle of Population*, zag hij geen ontsnappingsmogelijkheid om aan de perioden van armoede en ellende te ontkomen. Sterker nog, in de ogen van Malthus maakte het Engelse stelsel van lokale sociale zekerheid – de *Poor Laws* (armenwetten) – de boel alleen maar erger. Door de armen geld en eten te geven zouden ze lui worden en meer kinderen nemen dan ze zelfstandig konden onderhouden. Met andere woorden, het bieden van armenhulp leidde alleen maar tot meer armen. Volgens Malthus was het dan ook het beste als de armenwetten zouden worden afgeschaft waarbij alleen nog de werkhuizen als laatste toevluchtsoord voor de armen over moesten blijven. Armenhulp mocht geen pretje zijn omdat afhankelijkheid als een kwaad werd gezien. In 1834 werd de visie van Malthus min of meer overgenomen in de nieuwe wet. *Outdoor relief* – het bieden van geld of voedsel – werd afgeschaft en de plaatselijke werkhuizen werden uitgebreid naar regionale werkhuizen (de zogenoemde *Union Workhouses*), waar armen in verschillende categorieën bij elkaar werden gezet. Mannen bij mannen, vrouwen bij vrouwen, kinderen bij kinderen. Maar het belangrijkste bij deze nieuwe werkhuizen was dat het leven daar geen aantrekkingskracht op leeglopers mocht uitoefenen. Je wilde er als het ware nog niet dood gevonden worden. Dickens was bekend met de verhalen van de werkhuizen omdat hij in Londen als jongen vlakbij een berucht werkhuis woonde. Om geld binnen te brengen voor zijn ouders moest Dickens als 12-jarige van school af en ook werken in een fabriek die niet veel onderdeed

Foto: Doug Kaye/Flickr

voor een werkhuis. Het harde leven van de negentiende-eeuwse arbeider die moest opboksen tegen de hogere klassen kon Dickens zich dan ook heel goed voorstellen.

De dubbele bodem van *A Christmas Carol*

Dickens had met zijn kerstverhaal een duidelijke bedoeling. Hij was niet alleen een schrijver maar ook een hervormer die zijn machtigste wapen – de pen – inzette voor de strijd tegen de armoede. In 1843 was hij ontsteld toen hij het *Second Report of the Children's Employment Commission* las, dat de wantoestanden in de werkhuisen beschreef. Hij beloofde de commissie om een vlammend pamflet te schrijven tegen het gebruik van kinderarbeid maar hij trok zijn belofte later in en kwam met het plan om een verhaal te schrijven dat, volgens hem, een mokerslag zou uitdelen die twintigduizend keer de kracht had van een pamflet. Hij zou er niet ver naast zitten. In oktober 1843 toog hij aan het werk en vlak voor Kerst werd *A Christmas Carol in Prose* gepubliceerd en binnen zes weken was de eerste druk uitverkocht. Het idee van geesten die de kans bieden tot bekeering is sindsdien in tal van boeken en films hergebruikt.

Maar de ware boodschap zit verborgen in Dickens stereotypering van de beleidsmakers en adviseurs – politieke economen – die de armenhuizen goedpraten en de eigen verantwoordelijkheid van de burger centraal stellen. De armoede heeft men toch vooral aan zichzelf te danken en het bieden van armenhulp maakt de mens alleen maar lui en zet aan tot het krijgen van meer kinderen. “Ik kan het mij niet veroorloven om leeglopers vrolijk te maken,” is de boodschap van Scrooge maar het is ook de consensus onder economen in die tijd, Malthus voorop. Zoals Dickens het in een brief formuleerde:

“Mijn satire is gericht op diegenen die alleen maar cijfers en gemiddelden zien en niets anders – de vertegenwoordigers van de meest kwaadaardige en grootste ondeugd van deze tijd – de mannen die nog vele jaren meer schade zullen toebrengen aan de werkelijk nuttige waarheden van de staathuishoudkunde dan ik – zelfs als ik het zou proberen – kan aanbrengen in mijn hele leven...”

De toespelingen op het werk van Malthus zijn op vele cruciale punten in het verhaal te herkennen. Om te beginnen is Scrooge natuurlijk de man die alleen maar oog heeft voor geld en zaken die zijn eigen belang aangaan. Om zijn klerk op Eerste Kerstdag vrij te geven is een verspilling van geld, zijn geld. Kerst is grote onzin en de mensen die komen collecteren voor de armen zijn ook onzinnig. Niet voor niets zegt Scrooge dat hij niet aan liefdadigheid doet en dat hij al zijn bijdrage levert via de belastinggelden die de armenhulp financieren.

Malthus heeft zich echter onsterfelijk gemaakt door in de tweede druk van zijn *Essay* een passage op te nemen die veel publieke verontwaardiging opriep. De beschuldigingen waren zo verwerpelijk dat deze passage er in latere edities maar weer is uitgehaald. Het is echter een passage waarvan Dickens gretig gebruik heeft gemaakt bij

Foto: Hans Splinter/Flickr

het schetsen van het lot van de kreuple Tiny Tim die, als er niets verandert in het armenbeleid, zal sterven (“als deze schaduwbeelden onveranderd blijven in de toekomst dan zal het kind sterven”). De passage luidde letterlijk:

“A man who is born into a world already possessed, if he cannot get subsistence from his parents on whom he has a just demand, and if the society do not want his labour, has no claim of right to the smallest portion of food, and, in fact, has no business to be where he is. At nature's mighty feast there is no vacant cover for him. She tells him to be gone, and will quickly execute her own orders...”

De natuurlijke orde zal overtollige bevolkingsgroei afstraffen door dood en verderf. Een strijd op leven en dood zoals in het dierenrijk doet zich volgens Malthus ook onder mensen voor en het ingrijpen in de werking van de natuur is moeizaam en vaak tegengesteld aan wat men poogt te bereiken. Het lot van Tiny Tim ligt in handen van de natuurlijke orde. Hij heeft eigenlijk geen recht om te leven en aan de tafel van het kerstdiner (“mighty feast”) zal men hem in de toekomst ook niet meer aantreffen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Charles Darwin zijn ideeën over evolutie en natuurlijke selectie onder andere opdeed in het werk van Malthus.

De les van Dickens

De oplossing van Dickens voor een evenwichtige kijk op het leven en op armoede en rijkdom, in goede en slechte tijden, is dat men niet moet vergeten waar men vandaan komt (het verleden), wie men is (het heden) en hoe het leven er uit zal zien in de toekomst. Het meest kernachtig is de verwerping van de homo economicus door Dickens wanneer de Geest van de tegenwoordige Kersttijd de woorden van Scrooge nog eens voor zijn voeten werpt dat de armen maar beter kunnen sterven om de overbevolking teniet te doen:

“Mens”, zei de geest, “indien gij mens zijt in uw hart en niet van steen, onthou u dan van zulk zon-

Foto: Jeremiah Gurney - Heritage Auction Gallery/wikimedia.org

dig gebazel tot ge ontdekt hebt *wat* het overtollige is en *waar* het is. Zoudt gij willen uitmaken welke mensen behoren te leven en welke behoren te sterven? Het kan zijn dat gij in het oog van de hemel waardelozter zijt en minder verdient te leven dan miljoenen zoals het kind van deze arme man.”

Scrooge moet zich dus onthouden van zijn zondige gebazel en ontdekken wat de overtollige bevolking precies is en waar deze zich bevindt. Het leven dat Scrooge leidt is immers tamelijk eenzijdig en beperkt en hoewel Tiny Tim (“het kind van deze arme man”) leeft in armzalige omstandigheden, weten zijn vader en moeder van het Kerstfeest iets geweldigs te maken met de beperkte middelen die zij tot hun beschikking hebben. Zij weten er in ieder geval meer van te maken dan Scrooge die op Kerstavond zijn pap opwarmt. De egoïstische mens kan dan ook niet op veel waardering van Dickens rekenen evenmin als de staathuishoudkunde die als nieuwbakken wetenschap deze eenzijdige visie tot wet maakt in het leven van alledag.

De moraal

Wie met Kerst *A Christmas Carol* gaat kijken of lezen doet er goed aan om deze dubbele bodem in het verhaal in het achterhoofd te houden. Het gebrek aan solidariteit met mensen die het tegenzit in het leven was bij de makers van de armenwetten maar vooral ook de bestuurders van de armenhuizen een boodschap die nauwelijks aansloeg. Pas

tegen het einde van de negentiende eeuw begint er iets te veranderen in het Engeland van Dickens. Economen beginnen dan armoede serieuzer te bestuderen en hervormingen te bepleiten waarbij de Fabian Society – een groep van intellectuelen die de verbetering van het lot van de arbeidersklasse nastreefde – een factor van belang was. De armenwetten bleven echter wel tot ver in de twintigste eeuw van kracht. Voor Dickens kwamen deze ontwikkelingen allemaal te laat. Voor hem was het al heel vroeg duidelijk dat de zakenmannen en beleidsmakers van zijn tijd iets cruciaals misten in hun visie op de samenleving: een warm hart en verbeeldingskracht.

Harry van Dalen, NIDI, e-mail: dalen@nidi.nl

LITERATUUR:

- Dickens, C. (1843), *A Christmas Carol in Prose, Being a Ghost-Story of Christmas*. Londen: Chapman & Hall. Voor citaten is gebruik gemaakt van de vertaling van Antoon Coolen in de uitgave van het Spectrum uit 1953.
- Henderson, J.P. (2010), “Political Economy is a Mere Skeleton Unless...”: What Can Social Economists Learn from Charles Dickens? *Review of Social Economy*, 58 (2), pp. 141-152.
- Malthus, T.R. (1798), *An Essay on the Principle of Population*. Londen: Penguin Classics.
- Richardson, R. (2012), *Dickens and the Workhouse*. Oxford: Oxford University Press.